

‘Για την Ελλάδα, τώρα!’

Ομιλία του καθηγητή Λουκά Τσούκαλη, Προέδρου του ΕΛΙΑΜΕΠ

Παλαιά Βουλή, 22 Ιανουαρίου 2012

Πριν ξεσπάσει η κρίση, το βιοτικό επίπεδο της Ελλάδας την κατέτασσε στις 25 πλέον προηγμένες χώρες του πλανήτη. Διόλου μικρό επίτευγμα, αν σκεφτούμε από πού είχαμε ξεκινήσει μετά το τέλος ενός καταστροφικού πολέμου που τον είχε διαδεχθεί ο δικός μας εμφύλιος.

Αυτό το υψηλό βιοτικό επίπεδο δεν ανταποκρινόταν δυστυχώς ούτε στην ποιότητα των θεσμών του κράτους, ούτε στις παραγωγικές ικανότητες της οικονομίας, όπως είχαν διαμορφωθεί μέχρι τότε, ούτε καν στο μορφωτικό επίπεδο και τις κυρίαρχες αξίες στην κοινωνία μας. Μιας κοινωνίας μπλοκαρισμένης από οργανωμένα συμφέροντα και συντεχνίες, μιας κοινωνίας συντηρητικής, όπως αποδεικνύεται στην πράξη, έστω και αν οι περισσότεροι προσποιούνταν και συνεχίζουν να προσποιούνται τους προοδευτικούς. Μερικοί το λέγαμε εδώ και χρόνια – και γινόμασταν προφανώς δυσάρεστοι – οι περισσότεροι άρχισαν να το αντιλαμβάνονται πολύ αργότερα.

Αυτό το βιοτικό επίπεδο ήταν πλαστό, άρα και μη διατηρήσιμο. Ο μέσος όρος έκρυβε τεράστιες ανισότητες στο εσωτερικό της χώρας. Όταν ήρθε η διεθνής οικονομική κρίση, δεν έκανε τίποτε άλλο από το να αποκαλύψει τη γύμνια της δικής μας ευημερίας. Το πρόβλημα βεβαίως δεν είναι μόνον οικονομικό. Χρεοκόπησε με την κρίση ένα ολόκληρο σύστημα διακυβέρνησης, της διακυβέρνησης της χώρας, στον πυρήνα του οποίου βρίσκονταν τα κόμματα εξουσίας, με πολλές διασυνδέσεις στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τον επιχειρηματικό κόσμο, τις συνδικαλιστικές οργανώσεις και αλλού. Ούτε τα πανεπιστήμιά μας είχαν μείνει έξω από αυτό το φαύλο σύστημα διακυβέρνησης. Ήταν πολλοί οι συμμετέχοντες και συνεργοί στην κακοδιαχείριση των κοινών, καιρός να το παραδεχτούμε.

Η χώρα αντιμετωπίζει σήμερα πρόβλημα υπαρξιακό. Η οικονομία βυθίζεται και η κοινωνία έχει φτάσει στα όρια της απόγνωσης, χωρίς να είναι ορατή η προοπτική εξόδου από την κρίση. Οι θεσμοί απονομιμοποιούνται και η ανομία διευρύνεται (αυτά τα δύο πάνε μαζί συνήθως), ενώ τα δύο μεγάλα κόμματα εξουσίας, αυτά που κυβέρνησαν τη χώρα τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν υποστεί κείριο πλήγμα. Η κρίση λειτουργεί ως τσουνάμι που σαρώνει το πολιτικό μας σύστημα. Υποψιάζομαι ότι έχουμε πολλά ακόμη να δούμε.

Εξαιρέσεις προφανώς υπάρχουν: άνδρες και γυναίκες πολιτικοί με γνώση και πείρα που μπορούν και πρέπει να παίξουν σημαντικό ρόλο στη συνέχεια. Στις εξαιρέσεις περιλαμβάνονται σίγουρα οι συνομιλητές μας σε αυτό το τραπέζι. Είναι όμως οι εξαιρέσεις και όχι ο κανόνας. Επιτρέψτε μου να αμφιβάλλω αν οι εξαιρέσεις μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά μέσα από τις υπάρχουσες κομματικές δομές. Για να είμαι ειλικρινής, δεν το πιστεύω καθόλου. Τα κόμματα που κυβέρνησαν τη χώρα και την οδήγησαν στη σημερινή της κατάντια δεν είναι ικανά να αρθρώσουν μια συνολική πολιτική πρόταση για την έξοδο της χώρας από την κρίση, πόσω μάλλον να πείσουν ή να εφαρμόσουν τα μέτρα που τη συνοδεύουν.

Μια από τις χειρότερες εκφάνσεις ενός συστήματος που καταρρέει είναι οι κομματικές οργανώσεις στα πανεπιστήμιά μας. Η διαφθορά της φοιτητικής νεολαίας από τα πολιτικά κόμματα είναι ίσως το μεγαλύτερο έγκλημα που έχουν διαπράξει.

Όσο για τα υπόλοιπα κόμματα, τα περισσότερα φαίνεται να κάνουν ό,τι μπορούν για να επιβεβαιώσουν την γνωστή ρήση ότι η μεγάλη απόσταση από την εξουσία οδηγεί στην ανευθυνότητα. Σε μια περίοδο βαθιάς κρίσης και απαξίωσης των πάντων, ο λαϊκισμός διογκώνεται, οι συνωμοτικές θεωρίες βρίσκουν πρόσφορο έδαφος, ενώ η ανοχή για τη διαφορετική άποψη εξασθενίζει ακόμη περισσότερο σε μια χώρα όπου δεν ήταν άλλωστε ποτέ ιδιαίτερα ισχυρή. Ο κίνδυνος απαξίωσης της δημοκρατίας είναι υπαρκτός.

Η Ελλάδα θα περάσει μια επώδυνη και μακρόχρονη προσαρμογή που περιλαμβάνει μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές και υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου, τουλάχιστον στα αρχικά στάδια. Δεν είμαστε ακόμη κοντά στο τέλος αυτής της δύσκολης διαδρομής. Και επειδή συνεχώς καθυστερούμε να πάρουμε τις αναγκαίες αποφάσεις – και όταν τις παίρνουμε συνήθως δεν τις εφαρμόζουμε – η προσαρμογή γίνεται ακόμη πιο δύσκολη και επώδυνη. Οσοι ισχυρίζονται ότι υπάρχει εύκολος δρόμος για την έξοδο από την κρίση απλώς κοροϊδεύουν τον κόσμο, ή ζουν σε δικό τους κόσμο.

Εξαρτάται κυρίως από εμάς αν θα πετύχουμε ή όχι. Εξαρτάται όμως και από το πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον γύρω μας, το ευρωπαϊκό πρωτίστως. Η Ευρώπη περνάει και αυτή την πιο επικίνδυνη κρίση στη μακρόχρονη πορεία ενοποίησής της. Τα μεγάλα κεκτημένα της Ευρώπης, ειρήνη, δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα, κοινωνικό κράτος και ανοικτά σύνορα, απειλούνται όσο η οικονομική κρίση βαθαίνει και το τέρας του λαϊκισμού γιγαντώνεται σε πολλά μέρη της γηραιάς ηπείρου. Δεν είμαστε οι μόνοι.

Το ευρωπαϊκό οικοδόμημα δεν έχει πολύ στέρεα θεμέλια – δεν πρέπει να το ξεχνάμε. Και οι αντιδραστικοί κάθε λογής, δικοί μας και ξένοι, δεξιοί και αριστεροί, κολλημένοι

στο δόγμα μιας στενά οριζόμενης και ιστορικά ξεπερασμένης εθνικής κυριαρχίας, χαίρονται. Προφανώς ονειρεύονται να πάνε την Ευρώπη εξήντα χρόνια πίσω, από βλακεία μερικοί, μισαλλοδοξία ή στείρο εθνικισμό οι άλλοι. Το πιθανότερο είναι ότι για άλλη μια φορά θα απογοητευτούν – και το ελπίζω. Οι πολιτικές ηγεσίες και οι λεγόμενες σιωπηλές πλειοψηφίες σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες αρχίζουν να αντιλαμβάνονται, έστω και καθυστερημένα, τι διακυβεύεται.

Η Ελλάδα αποτελεί τον πιο ευάλωτο κρίκο της ευρω-αλυσίδας, τουλάχιστον μεταξύ των χωρών που μοιράζονται το κοινό νόμισμα. Το κρίσιμο ερώτημα για μας είναι αν θα μπορέσουμε να παραμείνουμε αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της αλυσίδας. Αν δεν τα καταφέρουμε, η Ελλάδα θα επιστρέψει με τρόπο βίαιο μερικές δεκαετίες πίσω στα Βαλκάνια. Όσοι αντιλαμβάνονται περί τίνος πρόκειται, έχουν – και έχουμε– υποχρέωση να εξηγήσουν τι θα σήμαινε μια τέτοια επιστροφή για την καθημερινότητα της Ελληνίδας και του Έλληνα.

Οι ευρωπαίοι εταίροι μάς βοηθάνε να βγούμε από την κρίση. Αν δεν υπήρχε η βοήθεια αυτή, η οικονομική κατάρρευση στη χώρα μας θα είχε πάρει ασύγκριτα μεγαλύτερες διαστάσεις. Δεν είναι όμως πάντοτε η βοήθεια που μας προσφέρουν, μαζί με τις προϋποθέσεις και τους όρους που τη συνοδεύουν, η πλέον ενδεδειγμένη ή και η πλέον αποτελεσματική. Υπάρχουν ιδεολογικές και άλλες αγκυλώσεις, επί μέρους συμφέροντα, τιμωρητική διάθεση, λάθη και δυσλειτουργίες. Και, ίσως το πιο σημαντικό από όλα είναι η αργόσυρτη διαδικασία του ευρωπαϊκού μηχανισμού λήψης αποφάσεων.

Όλα αυτά ισχύουν. Αλλά το βασικό πρόβλημα βρίσκεται εδώ, όχι έξω. Είμαστε εμείς που δεν τολμάμε να δούμε κατάματα την πραγματικότητα στη δική μας χώρα, εμείς που δεν διαθέτουμε στρατηγικό σχέδιο για την έξοδο από την κρίση, εμείς που δεν έχουμε το θάρρος να πάρουμε τις δύσκολες αποφάσεις. Και όταν έρχονται οι ευρωπαίοι εταίροι και οι διεθνείς οργανισμοί που μάς δανείζουν με τα δικά τους σχέδια για μας, εμείς παίζουμε ζώνη άμυνας, καθυστερούμε, ρίχνουμε την μπάλα έξω από το γήπεδο, για να χρησιμοποιήσω ποδοσφαιρικούς όρους. Δεν κερδίζεται όμως έτσι ένας αγώνας, ιδιαίτερα όταν η ομάδα είναι απροπόνητη και χωρίς ηθικό. Κάπως έτσι λοιπόν πορευόμαστε. Και η κρίση βαθιάνει, ενώ η διεθνής αξιοπιστία της χώρας έχει φτάσει στο ναδίρ. Αυτό είναι κυρίως που περιορίζει τα διαπραγματευτικά μας περιθώρια.

Η Ελλάδα χρειάζεται επείγοντως ριζικές μεταρρυθμίσεις στο κράτος, την παιδεία, την υγεία, στο γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί, ή μάλλον προσπαθεί να λειτουργήσει, η ιδιωτική πρωτοβουλία. Τον τριτοκοσμικό χαρακτήρα του ελληνικού κράτους τον γνώριζαν λίγοι στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Μερικοί απλώς τον

υποψιάζονταν. Με τη συνεχή και συστηματική όμως επαφή τον τελευταίο ενάμιση περίπου χρόνο, τον έχουν πλέον αντιληφθεί και εμπεδώσει οι ξένοι συνομιλητές μας. Και αυτό, σας διαβεβαιώ, δεν βοηθάει διόλου στον τρόπο που μάς μεταχειρίζονται.

Οι μεταρρυθμιστικές δυνάμεις της χώρας δεν διαθέτουν σήμερα αξιόπιστη, πόσω μάλλον ισχυρή πολιτική έκφραση. Μέσα στα παλιά κόμματα αποτελούν μειοψηφία. Οι μεταρρυθμιστικές δυνάμεις απαρτίζονται κυρίως από άτομα ή μικρές ομάδες διάσπαρτες – και οι πιο πολλοί ιδιώτευαν μέχρι πρόσφατα. Για χρόνια, αυτοί οι πολλοί έμεναν έξω από τα δημόσια πράγματα της χώρας, ή μόνον στις παρυφές. Οι κανόνες του παιχνιδιού καθιστούσαν την πρόσβαση στην πολιτική δυσχερή και επώδυνη. Το παιχνίδι ήταν βρώμικο. Πιθανότατα μερικοί πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να ευημερήσουν στο δικό τους ιδιωτικό χώρο, αφήνοντας τη διαχείριση των κοινών στους επαγγελματίες του κομματικού συστήματος που έβαζαν τους κανόνες του παιχνιδιού και τους άλλαζαν κατά το δοκούν.

Τώρα, αντιλαμβάνονται οι απέξω ότι έκαναν μεγάλο λάθος. Η ιδιωτική ευημερία δεν εξασφαλίζεται σε μια χώρα που καταρρέει. Μια πρώτη, βασική λοιπόν προϋπόθεση για να αλλάξει η Ελλάδα είναι να καταστούν δημόσια ενεργές οι ζωντανές, δημιουργικές δυνάμεις αυτού του τόπου. Να βγούνε με άλλα λόγια από το ιδιωτικό τους καβούκι. Τον τελευταίο καιρό, κάτι άρχισε να αλλάζει, ένα από τα λίγα ενθαρρυντικά σημάδια σε ένα κατά τα άλλα ζοφερό κλίμα που επικρατεί στη χώρα.

Η κρίση δημιουργεί ένα μεγάλο πολιτικό κενό. Αν δεν το καλύψουν όσοι θέλουν πραγματικές μεταρρυθμίσεις στη χώρα, όσοι θέλουν μια σύγχρονη ευρωπαϊκή Ελλάδα, με υγιή ανταγωνισμό, αξιοκρατία και κοινωνική αλληλεγγύη, ανοικτή σε νέες ιδέες και στο διαφορετικό, θα το καλύψουν οι άλλοι. Και αυτοί οι άλλοι περιλαμβάνουν λαϊκιστές και συνοδοιπόρους διαφόρων αποχρώσεων, μαζί με τους εκείνους που ονειρεύονται κοινωνικές ανατροπές αλλά με συνθήματα και προτάσεις που έρχονται συνήθως από το νεκροταφείο. Άλλωστε, αυτοί είναι σήμερα που δίνουν τον τόνο, ίσως γιατί κάνουν την παρουσία τους περισσότερο αισθητή συχνά με φωνές, ενίοτε με απειλές ή ακόμη και με την άσκηση βίας.

Εδώ βρισκόμαστε σήμερα, δύο χρόνια αφότου μάθαμε οι περισσότεροι ότι η εφήμερη ευημερία μας είχε ξεπεράσει την ημερομηνία λήξης. Έκτοτε, πάρθηκαν δυσάρεστες αποφάσεις και δύσκολα μέτρα. Δοκιμάζεται η αντοχή της οικονομίας και του κοινωνικού μας ιστού. Έλειψαν όμως τρία τουλάχιστον βασικά στοιχεία από την πολιτική που ακολουθήθηκε: κάθαρση, κοινωνική δικαιοσύνη και προοπτική για το μέλλον. Και η έλλειψη αυτή υπονόμευσε καθοριστικά την όλη προσπάθεια. Δεν έχαιραν μεγάλης αξιοπιστίας και οι περισσότεροι από όσους κλήθηκαν να εφαρμόσουν τα μέτρα. Ήταν στραβό το κλήμα... Γνωρίζετε τη συνέχεια.

Τι κάνουμε από δω και πέρα; Τα χρονικά περιθώρια έχουν στενέψει επικίνδυνα. Συμφωνούμε πολλοί για το τι χρειάζεται, για το μείζον τουλάχιστον. Ας προσπαθήσουμε να συμβιβαστούμε και για το έλασσον. Καιρός να το πούμε φωναχτά και πιο συντεταγμένα. Να πείσουμε και να κινητοποιήσουμε περισσότερους. Χρειάζεται μια ευρύτερη συμμαχία και συστράτευση των μεταρρυθμιστικών δυνάμεων του τόπου. Χρειάζονται συγκροτημένες προτάσεις και λύσεις σε προβλήματα που χρονίζουν, όχι κραυγές, ύβρεις και αναζήτηση αποδιοπομπαίων τράγων. Και υπάρχουν πολλά που μπορούμε να μάθουμε από την εμπειρία άλλων χωρών. Δεν είναι κακό. Δεν καλούμαστε άλλωστε να ανακαλύψουμε τον τροχό.

Οι νεότερες γενιές, των οποίων το μέλλον υποθηκεύσαμε με περισσή ανευθυνότητα, αγωνιούν. Οι πιο πολλοί δεν θέλουν το μπάχαλο. Είναι όμως – και δικαιολογημένα – αγανακτισμένοι. Θέλουν να έχουν την ευκαιρία να δημιουργήσουν κάτι καλύτερο σε αυτήν τη χώρα, όχι να αναγκαστούν να φύγουν μετανάστες στο εξωτερικό. Τους οφείλουμε αυτήν την ευκαιρία.

Θα τα καταφέρουμε; Είμαστε έτοιμοι για το επόμενο βήμα; Έχουμε λίγο χρόνο στη διάθεσή μας.
